

Prof. A. Puusti hindamine
28.09.40. H. Kallast

Diplomitöö
392 473

E. V.
TARTU ÜLIKOOLI
ÕIGUSTEADUSKONN
28 sept 1940
226
TARTU

Amerikade diplomati-
ka
29.10.1940. W. Kallast

B 18978

ERAPOOLETUS

stud. jur. Ilmar LOITE

Loite, Ilmar. 20.10.40

Kasutatud kirjandus:

1. Prof. A.Piip, Rahvusvaheline õigus, Tartu 1936.a.
2. Prof. A.Piip, Rahvusvahelise õiguse süsteem, Tartu 1927.a.
3. Josef L.Kunz, Kriegerrecht und Neutralitätsrecht, Wien 1935.a.
4. K. Strupp, Grundzüge des Völkerrecht, 1932.a.
5. Eesti Vabariigi Põhiseadus.
6. Erapooletuse korraldamise seadus.
7. Peterburi 11.märtsi 1780.a. relvastatud erapooletuse deklaratsioon.
8. Pariisi 16.aprilli 1856.a. deklaratsioon mereõiguse kohta.
9. 1907.a. Haagi V konventsioon.
10. 1899.a. Haagi konventsioon.
11. 1909.a. Londoni deklaratsioon.
12. Riigikohtu otsusi.

S I S U K O R D .

I o s a .

§ 1. Sõjaõigus. Mõiste ja areng.	lhk.	1 - 3
§ 2. Erapooletusõigus.	"	3 - 10
Erapooletusõiguse üldteoreetilisi aluseid.	"	7 - 10
§ 3. Kehtiva erapooletusõiguse normatiiv- seid aluseid.	"	10 - 13
a) Konstitutsioonilised normid. . .	"	10 - 12
b) Erinormid.	"	12
c) Kaudsed normid	"	12 - 13

II o s a .

§ 4. Erapooletus meresõjas	"	13 - 32
a) Blokaad.	"	25 - 28
b) Sõjakontrabant	"	29 - 32
§ 5. Erapooletus maasõjas. Õigused ja ko- hused.	"	32 - 36
§ 6. Erapooletus õhusõjas.	"	37 - 39

I o s a.

§ 1. Sõjaõigus. Mõiste ja areng.

Rahvad ja riigid on seondatud üksteisega loendamatute niitide kaudu. Nad arendavad üksteisega kultuurilisi, majanduslikke, sotsiaalseid jne. suhteid. Norme, mille alusel toimub riikidevaheline suhete arendamine, nimetame rahvusvaheliseks õiguseks¹⁾. Ka sõjaõigus kuulub rahvusvahelise õiguse sarja.

Elus tekib sageli riikide vahel kokkupõrkeid ning arusaamatusi. Osa tülisid tekib sellest, et rikutakse rahvusvahelise õiguse norme. Teine liik kokkupõrkeid on tingitud riikide poliitiliste huvide ristumisest. Esimesi kutsume õigustülideks, teisi poliitilisteks tülideks. Mõlemad võivad areneda niikaugemale, et viivad tülitsejad riigid sõjaolukorda.

Sõda on vägivaldne rahvusvaheliste tülide lahendamiseviis, mis peab arenema rahvusvahelise õiguse alusel ning piires²⁾. Õigust, mille alusel toimub sõjapidamine, nimetame sõjaõiguseks (Kriegsrecht, ius in bello).

Kuigi mõned väidavad, et sõda on puhtfaktiline nähe, mitte aga juriidiline instituut, ei saa sellist seisukohta siiski pooldada. Ka sõda peab arenema normide alusel nagu mõni teinegi rahvusvaheline suhe. Kuigi mõnikord ei käituta normipäraselt seetõttu, et rahvusvaheliste normide juu-

1) Võrdle A.Piip, Rahvusvaheline õigus, Tartu 1936.a. lhk.4.

2) A.Piip, op cit lhk.286.

res puudub jõud, kes sundkorras need rakendaks, ei saa seepärast veel lugeda sõda puhtfaktiliseks nähteks.

Üldiselt mõeldakse sõja all reaktsiooni rahvusvaheliste õigusnormide rikkumise puhul³⁾. Kuid igal ajal ning igal pool pole sõda koheldud aktina, mille sihiks on kaitseada rahvusvahelise õiguse norme, vaid talle on omistatud väga mitmesuguseid sihte ja ülesandeid.

Sõjaõigus on päämiselt arenenud tavade kaudu. Ta moodustas vanima osa rahvusvahelisest õigusest⁴⁾.

Varemalt reguleeris sõjapidamist tava (Kriegsmanier). Sõjatavasid leidis juba vanaaja rahvaste man. Ka sääl tähistati sõja algust piikide vahetamise jne. teel. Pääle selle leidis mõningaid tavasid sõjategevuse reguleerimise, haavatute jne. kohta. Kõik need normid olid partikulaarsed ning ilmnesid väga erinevalt iga rahva juures. Alles keskajal hakkavad need normid peegelduma õpetlaste töödes⁵⁾. Normatiivaktides neid veel ei väljendata. Alles 18 saj. lõpust alates hakatakse sõjaõigust korraldama normatiivaktide, s.o. riikidevaheliste lepete kaudu. Nendest on tähtsamad: 1780.a. relvastatud erapooletuse deklaratsioon; 1856.a. Pariisi meredeklaratsioon; 1864.a. Genfi konventsioon haavatute ja haigete kohta, mida on täiendatud ja parandatud 1906.a. ja 1929.a. 1868.a. Peterburi deklaratsioon mürskude kohta; 1899.a. esimese Haagi rahukonverent-

3) Josef L.Kunz, Kriegsrecht und Neutralitätsrecht, Wien 1935.a. lhk.1. Grotius, De iure belli ac pacis §1,4 "causa iusta belli suscipiendi nulla esse alia potest nisi iniuria".

4) Kunz, op.cit. lhk.11.

5) Ayala, De iure et officii bellicis et disciplina militarii, 1597.a. Grotius, De iure belli ac pacis, 1625.a.

si 5 konventsiooni; 1907.a. teise Haagi konverentsi 12 konventsiooni; 1909.a. Londoni meredeklaratsioon; 1922.a. Washingtoni kokkulepe mererelvastuse kohta; 1925.a. Genfi protokoll, millega keelati gaaside ja pisikute tarvitamine sõjas ja 1929.a. Genfi protokoll sõjavangide kohta⁶⁾. Pääle äsjaloendatud normatiivallikate leidub sõjaõiguse kohta käivaid norme riikidevahelises partikulaarlepetses.

Suure jao äsjamainitud normidest luges endine Vene valitsus ka endale kehtivaks⁷⁾.

§ 2. Erapooletusõigus.

Erapooletusõigus moodustab ühe haru sõjaõigusest. Ta normeerib ühelt poolt sõdivate riikide õigustusi ja kohustusi erapooletute suhtes, teiselt poolt aga normeerib erapooletute suhtlemisi sõdivatesse riikidesse.

Normatiivaktidena hakkab erapooletusõigus eksisteerima 18. saj. lõpust, tegelikult aga tunti tavadena erapooletust juba ammu. Kunz leiab, et erapooletusõigus on nii vana nagu sõda isegi⁸⁾. Erapooletus normatiivaktidena hakkas arenema enne meresõjas. Maasõjas on erapooletus leidnud hiljem rakendamist. Mereerapooletus on pärit juba 14. sajandist⁹⁾. Veel varem aga tunti erapooletust Vahemereõiguses. Juba Consolato del Mares leidub sätteid selle kohta, et ka vaenlase laeval võib olla ^vhalla kaup, mis ei

6) Vördle Kunz, op.cit. lhk.12 j.j.

7) Kõrgem käsk Valitsevale Senatile 23.juul.1914.a.

8) Kunz, op. cit. lhk.204.

9) Vördle fessup und Deak: "The early development of the law of neutral rights". Kunz op. cit. lhk.204.

allu konfiskatsioonile, küll aga laev. Teiselt poolt võis aga vabal laeval asuv kaup kuuluda konfiskatsioonile, laev aga mitte. Sellise põhimõtte rakendamine tõhustas neutraaliteediõiguse arengut ning tõi olulisi muudatusi senisesse arusaamisesse, kus laeva järgi määrati kaupade saatust.

Prantsuse 1373.a. mereordonans ühes hilisemate täiendustega 1543.a. ja 1584.a. tegid selles küsimuses tagasimineku. Nimelt leidis neis sätteid, mille järgi kuulus konfiskeerimisele igasugune kaup, mis asus vaenlase laeval. Samuti kuulus konfiskeerimisele laev, kui vedas vaenlase kaupu.

Aegajalt, kui saavad meririikideks Portugal, Hispaania, Holland, Inglismaa jne., hakkab mereõigus kiiremini arenema, mis toob suuri muudatusi ka erapooletusõigusesse. Eriti suuresti mõjustas meriõiguse arengut Grotius oma tööga "Mare Liberum", millele vastukaaluks kirjutas inglise jurist Selden "Mare Clausum".

17.sajandist hakkab arenema blokaadiõigus. Kontrabantkaupade korraldamisel rakendatakse uuesti Consolato del Mare normid. Ka priisikohus leiab sättimist sama sajandi lõpuks. Tekib priisikohtu jaoks nii materjaalõiguse kui ka protsessi- ehk manetlusnormistik¹⁰⁾.

Maaerapooletus arenes nii teoorias kui ka praksises hiljem ning aeglasemalt. Juba keskajal tunti põhimõtet, et mõned üksikud linnriigid ei võtnud osa sõjast. Nad jäid erapooletuks ("Stoll saszen"). Nende eluarengut ei tohtinud vaenulised segada. Kuid nad kohustusid olema mõlema

10) Kunz, op. cit. lhk. 205.

sõdija poole suhtes erapooletud. Nad ei tohtinud lasta oma maast läbi marssida vaenlase sõjaväeüksusi, vaenlase väele sõjariistu saata, sõjaväeosi organiseerida jne.

Erapooletuse mõiste teoorias hakkab arenema juba 16. sajandil. Enne Grotiust käsitasid erapooletust nii prantsuse kui ka itaalia teoreetikud (Machiavelli, Guicciardini).

Grotius jagab sõja kaheks: bellum iustum ja bellum iniustum. Esimene käitub sõjapidamishormide kohaselt ning täidab erapooletusreegleid, teine ei. Sama põhimõtet arendavad edasi Bynkerschoek ja Vattel. Viimane tõi uusi mõisteid ning arusaamisi erapooletuse küsimusse.

18. sajandi lõpust hakatakse sõjaõiguse norme looma ning kindlustama riikidevaheliste lepetega. Erapooletusküsimuse normeerimisel on tähtsamad: 1780.a. relvastatud mereerapooletuse deklaratsioon. Deklaratsioon määrab, et erapooletud laevad võivad sõita takistamatult ka sõdivate sadamates¹¹⁾. Edasi lausub deklaratsioon, et ka sõdivate riikide kodanikkude kaubad on vabad erapooletul laeval (§2). Kaubandamist erapooletuil vaenlasega võidakse takistada blokaadiga. Blokeerituks tuleb lugeda üksnes sellist sadamat, kuhu pääs on seotud ilmse ohuga (§4).

Pariisi deklaratsioonis meriõiguse kohta 16.apr. 1856.a. leidub samuti sätteid erapooletuse kohta. Selle deklaratsiooniga keelatakse ära kaaperdamine¹²⁾. Edasi

11) Peterburi 11.III 1780.a. Meresõjas relvastatud erapooletuse deklaratsioon §1.

12) Pariisi deklaratsioon meriõiguse kohta 16.apr. 1856.a. §1.

määrab deklaratsioon, et vaenlase kaup erapooletul laeval ei kuulu konfiskeerimisele, arvatud välja sõjakontraband¹³⁾. Samuti ei kuulu konfiskeerimisele erapooletu kaup, mis asub vaenlase laeval, kui see pole sõjakontraband (dekl. §3).

Ka blokaad saab selle deklaratsiooniga normatiivse efekti, kuna senini polnud kindlaid sätteid selle kohta¹⁴⁾.

Järgmise ürikuna, mis sisaldab erapooletuse käsitlemist, tuleb mainida Washingtoni 8.mai 1871.a. lepet.

Haagi I rahukonverents 1899.a. ei sisalda mainimisväärseid sätteid erapooletuse kohta. Küll leidub neid Haagi II rahukonverentsi reeglites. Eriti rohkesti leidub reegleid viiendas konventsioonis, mis käsitleb erapooletute riikide ja isikute orjusi ja kohustusi sõja korral. See konventsioon on põhilise tähtsusega erapooletute riikide õigustuste ja kohustuste sättimisel. Merisõja erapooletust käsitleb 13.konventsioon 18.okt. 1907.a. Konventsioon sisaldab eneses erapooletute riikide õigustusi ja kohustusi merisõjas. Järgnevas aktiks erapooletuse käsitlemisel on 26. veebr. 1909.a. Londoni deklaratsioon meriõiguse kohta. Deklaratsioon säteb blokaadi ning käsitleb kontrabandkaupu. Kaubad jagatakse kolmeks: absoluutne kontraband, suhteline kontraband ja ^rhahakaubad.

Ilmasõda asetab erapooletusõiguse teravale proovile. Kuna Ilmasõjast võttis osa kaaluvam osa riikidest, siis

13) Pariisi 1856.a. deklaratsioon §2.

14) Kunz, op. cit. lhk. 210.

polnud erapooletutel riikidel küllalt kaalu, et kaitseda erapooletusõigust. Tegelikult rikuti Ilmasõjas sageli erapooletuse reegleid. Nende puhul avaldas nii Ameerika kui ka teised erapooletud riigid korduvaid proteste 1914.a. - 1917.a.

Pärast Ilmasõja lõppu loodi Rahvasteliit, kes pidi arendama riikide vahel sõbralikku koostööd ning rahulikku suhtlemist ja kaitsema rahvusvahelist õigust. Algpäevil eviski Rahvasteliit vajalikku autoriteeti ning korraldas nii mõnegi arusaamatuse riikide vahel, mis oleks võinud areneda sõjaks. Rahvasteliit aga polnud suuteline vältima praegusi sõdu, kus sageli rikutakse jämedalt erapooletust.

Erapooletusõiguse üldteoreetilisi aluseid.

Kaasaegne arusaamine kohtleb erapooletust kui juriidilist instituuti. Juriidilise instituudina hakkab erapooletus olelema alates 18.saj.

Erapooletusõigus sätib suhteid sõdivate ja erapooletute riikide vahel¹⁵⁾. Seepärast saab erapooletusest olla juttu vaid sõja ajal. Erapooletus algab sõjaga, mida rahvusvaheliste normide järgi tuleb sõjaks pidada. Kus pole sõda sääl ei saa olla ka erapooletust. Lihtne vaenuline vahekord kahe riigi vahel ei loo erapooletusseisundit.

Nagu ülal mainitud, on erapooletus temporaalne, mitte aga permanentne¹⁶⁾. Erapooletusseisund kaob sõja lõppemisega. Seepärast tuleb käsitletavat erapooletust teravalt

15) Kunz, op. cit. lhk.213.

16) K.Strupp, Grundzüge des Völkerrecht, 1932.a. lhk.129.

eristada neutraalsusest, mis omistatud riikidele (Belgia, Šveits, Luxemburg), kaanalitele, jõgedele jne. Viimatimainitud neutraliteet on permanentne ega sõltu sõjast. Permanentne neutraliteediõigus ei kuulu mitte sõja, vaid just rahuõiguse normidesse¹⁷⁾.

Erapooletusõigus on üldine ning laiub kõikidele riikidele, nii sõdijatele kui ka erapooletutele. Seepärast ei tule erapooletusõiguseks pidada norme, mis loodud leppega mõne üksiku riigi vahel. Erapooletusõigus pole partikulaarne, vaid universaalne õigus.

Rahvusvaheline õigus ei kohusta riiki jääma erapooletuks. Erapooletul riigil on õigus igal ajal alata sõda. Kuid sõja algamisega kohustub riik käituma nende reeglite kohaselt, mis nähtud ette sõdijatele erapooletuse küsimuses. Erapooletus on teatud seisund, mitte aga leppeline vahekord¹⁸⁾.

Nagu ülal mainitud, sätib erapooletusõigus suhteid sõdijate ja erapooletute riikidega. Seepärast kui riik lõpetab sõja või astub sõtta, muutub sellega tema suhtes erapooletusõigus.

Erapooletusõiguse sihiks on see, et need riigid, kes ei võta osa sõjategevusest, ei tohi ka sõja all mingil viisil kannatada. Nende elu ei tohi kolmandate riikide vaenuvahekord kuidagi mõjustada. Kuid selle eest peavad nad ka ise hoiduma sõjategevusse vahele segamast. Nad ei tohi mingil viisil aidata ei ühte ega teist sõdijat poolt ning käi-

17) ibid.

18) Kunz, op. cit. lhk.215.

tuma normide kohaselt, mis rakendatud erapooletute riikide käitumise kohta sõdijate suhtes. Vastupidise käitumisega näitab riik, et ta pole erapooletu. See võib anda põhjust sõdijatele vägivallaaktideks erapooletute suhtes.

Erapooletuse sättimisel võib tekkida olukordi, kus esineb erinevusi siseõiguses ja rahvusvahelistes normides. Kumma järgi sel juhul talitada? Üldiselt näib, et tuleks sisenormi eelistada rahvusvahelistele normidele kui lex specialist. Kuid teised riigid pole kohustatud sellega arvestama. Üldkohuslikud on ikka rahvusvahelised erapooletusnormid, mitte aga need, mis loodud riigi enda poolt. Viimastega võidakse korraldada suhteid vaid riigis, mitte aga väljaspool riiki. Väljaspool võivad nad evida niivõrra tähtsust, kuivõrra nad on kokkukõlas rahvusvahelise erapooletusõiguse põhimõtetega.

Erapooletusõigus oma loomult on aktsessoorne õigus. Ta eeldab sõja olelust. Niipea kui lõpeb sõjaolukord, lõpeb ka erapooletus. Lõppemisel võib esineda väga mitmesuguseid juhte. Nii võib erapooletus lõppeda: 1) sõja lõppemisega 2) kui erapooletu astub sõtta 3) kui sõdiv riik astub sõtta erapooletuga.

Riik, kes jääb erapooletuks, tavaliselt deklareerib seda. Kuid deklareerimist ei saa pidada obligatoorseks. Riiki, kes pole deklareerinud erapooletust, kuid käitunud erapooletusnormide kohaselt, tuleb pidada ikka erapooletuks. Ka see riik on erapooletu, kes pole sõda kuulutanud ega sõjategevusse astunud, aga pole ka käitunud erapooletusnormide kohaselt. Selline riik on erapooletust rikkunud riik.

Ta käitumine võib osutada kas casus belliks või mõneks muuks vägivalda aktiks.

§ 3. Kehtiva erapooletusõiguse normatiivseid aluseid.

a) Konstitutsioonilised normid.

Erapooletusõigus kuulub rahvusvahelise õiguse valdkonda. Erapooletus tuleks lahendada eestkätt ikka rahvusvaheliste normide alusel, mis kehtestatud erapooletuse kohta. Tõsi. Riik võib kehtistada paralleelseadusandlusega ka erapooletuse põhimõtteid, kuid see pole tõeline erapooletusõigus, vaid quasi erapooletusõigus.

Iga riik käitub erapooletusküsimuse korraldamisel eestkätt oma normide alusel. Alles siis, kui riigi õiguskord lubab rakendada ka rahvusvahelisi õigusnorme, tulevad viimased rakendamisele üldalustel.

Rahvusvaheliste normide rakendamist sätib Põhisead. § 4, mis määrab, et Eestis on jõus tema oma asutiste poolt kehtestatud seadused. Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud eeskirjad kehtivad Eestis õiguskorra lahutamata osana.

Mainitud sättest ilmneb, et kehtiv õiguskord lubab rakendada ka üldtunnustatud rahvusvahelisi õigusnorme üldistel alustel siseseadusega. Muidugi, kui siseseadus mõne küsimuse lahendab teisiti kui rahvusvaheline norm, peab käituma ikka sisenormi kohaselt. Sääal aga, kus siseriiklikud normid puuduvad, on võimalik lahendada vahekordi

rahvusvahelise õiguse sätete järgi.

Rahvusvahelisi õigusnorme tuleb rakendada samadel printsiipidel nagu siseõigustki, sest äsjamainitud Põhiseaduse säte loeb üldtunnustatud rahvusvahelisi õigusnorme riigi õiguskorra lahutamatuks osaks.

Rahvusvaheliste õigusnormide rakendamisel võib tekkida küsimus, kas neid on võimalik rakendada transformatsioonita, s.o. ümberkujundamata siseõiguseks? Teatavasti esineb rahvusvahelisi norme, mis pole kehtivas õiguskorras leidnud transformatsiooni. Kas on võimalik neid lugeda kehtivaks meil?

Riigikohus seda küsimust käsitades on asunud seisukohale, et transformatsioon on vajalik, et rahvusvaheline õigusnorm võiks evida kehtejõudu¹⁹⁾. Mainitud vaatekohta ei saa siiski täiesti pooldada. Seda võiks nõuda vaid lepete suhtes, millest osa on võtnud Eesti. Üldtuntud rahvusvaheliste õigusnormide suhtes see kehtiv ei võiks olla.

Prof. Piip leiab, et transformatsioon on vaid siis vajalik, kui rahvusvaheline norm näeb seda otse ette, muidu mitte²⁰⁾. Rahvusvahelise leppenorm, samuti selge tava kehtivad ipso jure ilma, et oleks vaja veel erilist kehtestamist transformatsioonina. Kui hilisem üldtuntud rahvusvahelise õiguse norm ristub siseseadusega, tuleb rakendamisele *lex posterior derogat* *lex priori* põhimõte. Siseõigusega aga ei saa muuta rahvusvahelise õiguse norme, sest

19) Prof. Piip, op. cit. lhk.32.

20) Prof. Piip, ib.

rahvusvahelise õiguse üldmäärused sätivad, et rahvusvahelisi õigusnorme saab muuta vaid rahvusvaheliste lepingutega. Siseõigus seda pole suuteline tegema²¹⁾.

Rahvusvahelise õiguse rakendamise küsimuses asuvad meiega samal vaatekohal Saksa Veimari põhiseadus (§4), Austria põhiseadus (§9) jne.

b) Erinormid.

Erinormina erapooletusküsimuse sättimisel esineb Erapooletuse korraldamise seadus (EKS)²²⁾. Seadus hõlmab üldjoontes peaaegu kõiki rahvusvahelise õiguse norme, mis antud erapooletuse sättimiseks. Temas leidub norme nii mere-, õhu- kui ka maasõja kohta. Üldiselt on seadus spetsiaalnormiks erapooletuse sättimisel, välja arvatud rahvusvahelised lepped. Seadus ei saa riivata neid õigusi ja kohustusi, mis tulenevad rahvusvahelistest lepetest²³⁾. Kui mõni küsimus on rahvusvahelise leppega sätitud teisiti kui seaduse norm, tuleb lepet selles küsimuses kohelda lex specialisena.

c) Kaudsed normid.

Kaudsete normidena tuleb erapooletuse sättimisel rakendada väga mitmesuguseid norme. Nii tuleb riik, territoorium jne. määritleda riigiõiguse alusel, laeva riik-kondsuse, lootsi jne. mõisted tulevad sättida kaubandus-õiguse alusel, erapooletute ja sõdivate riikide mõisted

21) Võrdle Londoni 1870.a. deklaratsioon.

22) Erapooletuse korraldamise seadus RT 1938.a. nr.99 art. 860.

23) EKS art.II.

tulevad piiritleda rahvusvahelise õiguse alusel.

Kuna kaudsete normide sarjas esineb väga mitmesuguseid õigusnorme, seepärast võib tekkida sageli nende vahel kollisioone. Neid tuleb lahendada samadel printsiipidel nagu tavalistegi normide kokkupõrkeid. Eelkõige tuleb vaadelda, milline norm on spetsiaalsäte antud juhu jaoks, sest *lex specialis derogat lege generali*. Alles siis tuleb vaatlusele normi ajaline kehtivus.

II o s a.

§ 4. Erapooletus meresõjas.

Kogu sõjaõiguse normid põhinevad kas tavadel või lepetel²⁴⁾. Erapooletusõiguse normistik on välja arendatud peamiselt lepete kaudu. Vanimaid leppeid erapooletuse alal normeerib merierapooletust. Puudutas ju merisõda kõige rohkem kolmandate erapooletute riikide huve ning takistas nende majanduslist tegevust. Seepärast hakatakse esimesena looma norme ka mereerapooletuse kohta. Esimeseks normatiivaktiks mereneutraliteedi sättimisel osutub 11.märtsi 1780.a. Peterburi deklaratsioon, mis üldjoontes korraldab merierapooletuse küsimust. Sellele järgneb Pariisi 1856.a. deklaratsioon, mis muude küsimuste sarjas korraldab kaaperdamist. Hilisemates lepetes võetakse kokku endisi norme ning luuakse uusi. Meiepäeval leidub hulk norme merierapooletuse reguleerimise kohta. Kehtiv erapooletusõigus on üldjoontes rajatud samadele põhimõtetele, mis kehtivad üldi-

24) Võrdle Kunz, op.cit. lhk.104 jj.

selt erapooletuse kohta.

Erapooletuse korraldamise seaduse (EKS) §2 keelab sõdivate riikide sõjalaevadel tulla Eesti sadamaisse või merealadele, mis on kuulutatud sõjasadamaiks või kuuluvaiks rannakaitseeseadeldiste kaitsevööndeisse²⁵⁾. Edasi keelab seadus sõdivate riikide laevadel tulla sisevetesse, kuhu pääs on tõkestatud kas veealuste miinidega või muude kaitsevahenditega²⁶⁾.

Siseveena normeerib seadus sadamaid, sadamasuundmeid, lahesid ja merelõnkaid, veealasi, mis asetsevad ajutiselt veeall olevate Eesti saarte, laidude ja karide vahel ning seespool neid.

See normeerimine on osaliselt vastuolus territooriumi jaotusega, mis tuntud rahvusvaheliselt. Kehtiv seadus loeb siseveeks kõiki lahesid. Seega tuleks siseveeks pidada ka Riia lahte. Üldtunnustatud rahvusvahelise õiguse järgi aga ei saaks seda teha. Riia laht ei kuulu mitte natsionaal, vaid natsionaal-rahvusvahelise territooriumi hulka, sest ta kaldad ei uha ühe riigi territooriumi. Nii ei saa Riia lahte pidada siseveeks ka käesoleva seaduse järgi. Siseveteks võib arvata, näiteks Pärnu, Matsalu ja teisi väiksemaid lahtesid, mis ulatuvad Eesti territooriumi sisse.

Sõdivate riikide allveelaevad, mis relvastatud sõjaliseks otstarbeks, ei tohi sõita ega viibida ei Eesti territoriaalvetes, ega ka sisevetes. Ainult siis, kui te-

25) Erapooletuse korraldamise seadus (EKS) RT 1938 nr.99 §2.

26) ibid.

gemist on avariiga või kui mere seisukord seda tingib, võidakse sõita Eesti territoriaal- või sisevetesse. Sõidu korral keelatud vetesse tuleb teatada sellest rahvusvahelise signaaliga. Signaalist peab ilmnema põhjus, milleks soovitakse sõita territoriaal- või sisevetesse. Eesti territoriaalvetes sõites peavad allveelaevad pidama kogu aja oma rahvuslippu heisatuna ning sõitma vee peal.

Allveelaevad kohustuvad lahkuma Eesti vetest niipea, kui oht, millepärast nad on sinna sõitnud, on möödunud. Pärast põhjuse möödumist on neil keelatud Eesti vetes viibimine.

Kehtiv erapooletusseadus ei luba allveelaevadel üldse peatuda Eesti vetes muidu, kui vaid avarii või erilise mere olukorra tõttu. Seepärast, kui allveelaev on sõitnud ilma mainitud põhjuseta Eesti vetesse, tuleb see kohe desarmeerida ning tõkestada väljasõit. Kehtiva seaduse järgi ei tuleks allveelaevale anda üldse aega lahkumiseks, vaid kohe desarmeerida.

Mainitud säte on kokkukõlas Haagi 1907.a. konventsiooni sätetega, mis annab erapooletule riigile õiguse keelata sõdivate riikide sõjalaevadel pääsu sadamaisse ilma erilise põhjuseta. Kui siseriigis puuduvad erimäärused, ei või laev peatuda ei erapooletu riigi sadamais, reidil ega territoriaalvetes rohkem kui 24 tundi²⁷⁾.

Kehtiv seadus annab võimaluse Vabariigi Presidendile keelata pääsu sõdivate riikide allveelaevadel ka muisse Eesti vetesse, kuhu pääsu eelmainitud sätted ei keela.

27) Haagi 18.okt. 1907.a. Konventsiooni art.12.

Kuid need kitsendused peavad olema kokkukõlas rahvusvahelise õiguse üldprintsipiidega²⁸⁾. Seepärast, kui presidendi dekreet, määrus või korraldis, mis seda küsimust korraldab, on vastuolus rahvusvahelise õiguse üldpõhimõtetega, on see kehtetu. Edasi määrab seadus, et selliseid keeldusid võib President rakendada vaid eriolukordadel. Tavaliises olukorras pole see lubatud.

Presidendil on igal ajal õigus keelata pääsu Eesti sadamaisse ja ankrupaikadele nendele sõdivate riikide sõjalaevadele, kes on rikkunud kehtivat erapooletust või üle astunud vastavate ametvõimude poolt antud määrustest ja korraldistest²⁹⁾. Siin pole vaja mingisugust eriolukorda. On küllalt, kui sõdiva riigi laev on rikkunud kehtivat erapooletust.

Kaaperlaevad ei tohi sõita Eesti sadamaisse, sisevetesse ega viibida ka territoriaalvetes³⁰⁾. Nendel pole lubatud tulla Eesti vetesse ei avarii korral ega ka siis, kui mere seisukord seda nõuab. Kaaperlaeva tulek Eesti vetesse ükskõik mis põhjusel on alati kehtiva erapooletuse rikumine.

Äsjamainitud küsimuse sättimisel on kehtiv erapooletusseadus toetatud Pariisi 1856.a. deklaratsioonile. Deklaratsiooni art. 1 loeb kaapruse lõppenuks³¹⁾. Need riigid, kes deklaratsiooni tunnustavad ning enda suhtes kehtivaks

28) EKS §2.

29) Võrdle ka Haagi 1907.a. Konventsiooni art.9.

30) EKS §3.

31) Pariisi 16.apr. 1856.a. deklaratsiooni art.1.

loevad, peavad kõigi vahenditega võitlema kaaperdamise vastu. Kui lubada kaaperlaevadel pääsu Eesti vetesse kas avarii või mõnel muul juhul, oleks see kaaperdamise tunnustamine ning toetamine. Mitte üksnes erapooletud riigid pole kohustatud kaapruse vastu võitlema, vaid see kohustus lasub kõikidel riikidel, ka sõdivatel riikidel enestel. Seepärast ei saa luua norme, mis kuidagi kaaperdamist soodustaksid.

Sõdivate riikide kaubalaevad võivad takistamatult liikuda Eesti territoriaal- kui ka sisevetes, samuti sõita sisse sadamaisse. Kuid kui sõdiva riigi kaubalaevad on relvastatud ning relvastisel pole ainult enesekaitse siht, ei tohi sellised laevad üldse tulla Eesti sadamaisse ega viibida Eesti territoriaalvetes. Ainult siis, kui kaubalaevad kannavad relvastust vaid enda kaitseks, pole see takistuseks Eesti vetesse tulekul. Relvastuse sihi määravad ära meie vastavad ametvõimud, kelle pädevusse kuulub kontrolli teostamine erapooletuse rikkumise üle.

Sõdivate riikide sõjalaevad ei tohi jääda Eesti sadamaisse, ankrupaikadele või territoriaalvetesse enamaks kui 24 tunniks. Pikemaks ajaks nad võivad jääda vaid siis, kui tegemist on avariiga, kui laev on jooksnud karile või kui mere seisukord seda paratamatult tingib³²⁾. Viimati mainitud juhtudel nad võivad viibida Eesti vetes ainult niia kaua, kuni põhjus on möödunud. Niipea, kui põhjus, mis väljasõitu takistas, on möödunud, peavad laevad kohe lahuma.

Ex bibl. univ. Tart.

32) EKS §4.

Kuid Eesti vetes viibiv sõdiva riigi sõjalaev võib tahtlikult venitada avarii kõrvaldamist või karilt vabastamist. Et sarnast viivitust vältida, selleks annab kehtiv erapooletusseadus õiguse Eesti ametvõimudele ära määrata aja, mille vältel tuleb avarii kõrvaldada või laev karilt vabastada³³⁾. Kui antud tähtajaks pole põhjust kõrvaldatud ega laev lahkunud, tuleb ta desarmeerida.

Kui ilmneb, et avariid ei saa kõrvaldada mõistliku aja vältel, siis üldse aega ei anta laevale lahkumiseks üle 24 tunni, samuti ka siis, kui avarii on tingitud vaenlase sõjalisest tegevusest. Mõlemal juhul peab laev lahkuma 24 tunni kestel Eesti vetest.

Kumbki sõdija riik ei tohi lugeda vaenuliseks aktiks tegevust, mida Eesti rakendab erapooletuse kaitseks, kui see on kokkukõlas rahvusvahelise erapooletusõiguse põhimõtetega³⁴⁾. Erapooletuse rikkumiseks ei saa pidada seda, kui erapooletu riik üldse ei luba sõdijaid enda territooriumile. Enne erapooletuse kohaldamist tuleb otsustada, kas üldse lubada sõdijaid enda territooriumile või ei. Küsimust võib kohaldada mõlemat pidi. Kuid kui asutakse seisukohale, et sõdijaid lubatakse enda territooriumile, siis peab see vastama rahvusvahelise õiguse alusprintsipiidele, mis on rakendatud erapooletuse kohta. Sest erapooletuks riigiks saab pidada ikka seda riiki, kes käitub ning talitab erapooletusnormide kohaselt.

33) Võrdle ka Haagi 1907.a. konventsiooni art.13,14.

34) Haagi 1907.a. konventsiooni art.26.

Eelloendatud kitsendused viibimisaja kohta Eesti vetes pole kohaldatavad sõjalaevadele, mis seisavad usuliste, teadusliste või humanitaarsete sihtide teenistuses, samuti ka sõjaväelistele laatsarettlaevadele.

Et evida neid õigusi, selleks peab laev seisma ainuüksi usuliste, teaduslikkude jne. sihtide teenistuses või kasutatama laeva üksnes laatsarettlaevana. Kui sõjalaeval asub üksik laatsarett, aga laeva kasutatakse sõjalaevana, ei evi selline laev viibimiseks Eesti vetes mingisuguseid eelisõigusi.

Üheaegselt võivad viibida Eesti sadamas või ankrupaigal mitte üle kahe sõdiva riigi või sõdiva liitlasriigi sõjalaeva. Kui rand on seks otstarbeks jaotatud piirkondadeks, siis ei tohi ühe piirkonna sadamais seista mitte üle kahe laeva.

Viibib aga Eesti sadamas või ankrupaigal kahe sõdiva poole sõjalaevad, siis ei tohi lasta neil lahkuda korraga. Ühe ja teise sõdiva poole sõjalaeva lahkumise vahel peab olema vähemalt 24 tundi. Väljasõidu järjekord sõltub üldiselt laeva sissesõidu järjekorrast. See laev, mis saabus varem Eesti sadamasse või ankrupaika, on õigustatud lahku- ma ka varem. Ainult sel juhul võib lahkumisjärjekord muu- tuda, kui esimesena saabunud laeval on seaduslikud põhju- sed sadamas viibimiseks, nagu avarii jne. juhtudel.

Haagi 1907.a. konventsiooni art.16 alusel ei tohi sõ- diva riigi sõjalaev lahkuda erapooletust sadamast või rei- dilt ka enne 24 tundi pärast vaenlase lippu kandva kauba- laeva lahkumist.

Samale seisukohale asub ka kehtiv erapooletusseadus. Seadus määrab, et sõdiva riigi sõjalaev ei või lahkuda Eesti sadamast või ankrupaigalt, kus viibib mõni vastase rahvuslippu kandev kaubalaev, varem kui 24 tundi pärast kaubalaeva väljasõitu. Ametvõimud peavad kaubalaeva väljasõidu korraldama nii, et ei tekiks tarvidust sõjalaeva pidada tarbetult kinni Eesti sadamates või ankrupaikadel. Kuid, kui olukord ei anna teisiti korraldada ning kaubalaeva väljasõitu pole võimalik soovikohaselt reguleerida, tuleb sõdiva riigi sõjalaeva igal juhul pidada kinni ikka nii, et kaubalaeva väljumisest on möödunud 24 tundi.

Kui sõdivate riikide sõjalaevadele tekib merisõidul rikkeid, võivad nad neid avariirikkeid parandada Eesti sadamates ja ankrupaikadel. Kuid parandus võib toimuda vaid sel määral, mis merisõiduks osutub paratamatuks. Parandus ei tohi olla kunagi selline, et ta suurendab laeva sõjalist võimet³⁵⁾. Juhul, kui avariirike on tingitud vaenlase sõjalisest tegevusest, ei tohi nad kasutada abi, mida tavalise avarii korral oleks õigus kasutada Eesti territooriumil.

Avarii kõrvaldamine peab toimuma normaalse kiirusega. Pole lubatud asjatuid pikendamisi. Meie vastavad ametvõimud määravad ära paranduse iseloomu ning koos sellega ka aja. Kui osutub, et parandust ei saa sooritada mõistliku aja vältel, ei anta üldse aega paranduseks, samuti ka siis, kui avarii on põhjustatud vaenlase sõjalisest tegevusest³⁶⁾.

35) EKS §5 ja Haagi 1907.a. konventsiooni art.17.

36) EKS §4 esimene lõige.

Sõdivate riikide sõjalaevad ei tohi kasutada Eesti sadamaid, ankrupaikasid või muid territoriaalvetesid, et uuendada või suurendada oma sõjalist varustust või sõjariistu ega täiendada meeskonda³⁷⁾. Nad võivad küll end varustada moonaga Eesti sadamais või ankrupaikadel, kuid ainult niivõrd, kui see on vajalik, et täiendada oma moonatagavara rahuaja normaalsel määral³⁸⁾. Suuremal määral varustamine osutub erapooletuse rikkumiseks.

Ka sõjalaevu on võimalik varustada kütteainega. Kehitiv erapooletusseadus on selles küsimuses asunud samale seisukohale nagu Haagi 1907.a. konventsiooni reeglidki.

Kehtiva erapooletusseaduse §5 määrab, et sõdivate riikide sõjalaevad alluvad küttematerjaliga uuesti varustamisel Eesti sadamates või ankrupaikadel samadele eeskirjadele kui muud võõrriigi laevadki. Nad ei või võtta peale Eesti sadamais kütteainet rohkem, kui on vajalik, et jõuda oma maa lähimasse sadamasse. Kui omamaa lähimasse sadamasse jõudmine vajaks rohkem kütteainet, kui seda suudavad mahutada sõepunkrid, siis vaatamata sellele, ei tohi võtta kütteainet rohkem, kui tarvitatakse oma tegelikkude sõepunkrite või vedel kütteainete reservuaaride täitmiseks³⁹⁾. Laevad, mis on võtnud kütteainet mõnes Eesti sadamas või ankrupaigal, ei või oma varustust uuendada üheski Eesti sadamas enne kolme kuu möödumist⁴⁰⁾.

37) Võrdle ka Haagi 1907.a. konv. art.18.

38) Piip, op.cit. lhk. 318,319 ja Haagi konv. art.19.

39) Võrdle Piip, op. cit. lhk.319, Haagi 1907.a. konv. art.19.

40) EKS §5, Haagi konv. art.20.

Eesti sisevetes liikumisel kohustuvad sõdivate riikide sõjalaevad kasutama meie kutseõiguslikke lootse samadel alustel, mida kohaldatakse sõjalaevadele rahugi ajal. Väljaspool Eesti sisevesi pole sõdivate riikide sõjalaevadel õigust kasutada meie lootse, arvatud välja hädajuhud, et pääseda mereohust.⁴¹⁾

Vastavalt Haagi reeglitele keelab kehtiv erapooletusseadustua Eesti sadamaisse ja ankrupaikadele võõra rahvuse priise. Neid võib tuua Eesti sadamaisse või ankrupaikadele üksnes siis, kui seda tingib mere halb seisund, moonad, kütteaine puudus või merisõidukõlbmatus⁴²⁾. Niipea, kui põhjus, mille olelusel on lubatud sõit Eesti sadamasse, on möödunud, peavad priisid kohe lahkuma. Kui nad seda ei tee, kohustatakse teatama korraldusest viibimata lahkuda. Juhul, kui priisid korraldusest hoolimata ei lahku Eesti sadamast või ankrupaigast, kohustub Eesti vahendeid rakendama, et priise vabastada tema ohvitser- ja meeskonnaga ja kinnivõtja poolt laevale asetatud meeskonna interneerima⁴³⁾.

Haagi 1907.a. konventsiooni reeglite kohaselt peab erapooletu riik vabastama priisi, mis toodud sisse vastu eelmainitud reegleid⁴⁴⁾. Edasi lubab konventsioon erapooletule riigile oma näengu järgi võimaldada sissepääsu oma sadamatesse ja reididele priisidele sõjalaevade saatel või

41) EKS §6.

42) EKS §7, Haagi 1907.a. konv. art.21.

43) Haagi 1907.a. konventsioon art.21.

44) Haagi konv. art.22.

ilma, kui nad sinna on toodud selleks, et neid sekvestri alla jätta kuni priisi kohtu otsuseni. Soovi kohaselt võib erapooletu riik lasta priisi viia mõnda teise sadamasse.

Kui priisi saadab sõjalaev, on ohvitser- ja meeskond, mis kinnivõtja poolt laevale asetatud, õigustatud saate-laevale minema. Sõidab aga priis üksinda, jäetakse tema peale kinnivõtja poolt asetatud meeskond vabadusse⁴⁵⁾.

Kehtiv seadus neid sätteid ei sisalda. Seepärast võib tekkida küsimus, kas ka kehtiva seaduse järgi peab priis vabastama, mis on toodud Eesti sadamatesse vastu seaduse nõudeid.

Küsimusele tuleb vastata jaatavalt. Priisi vabastamine, mis sadamasse toodud vastu seaduse sätteid, on erapooletu riigi normatiivne kohustus. Selle täitmatajätmine osutuks erapooletuse rikkumiseks. Seepärast, kuigi kehtiv seadus ei sisalda otseselt äsjamainitud sätet, on see siiski Ees-tile kohuslik, sest muidu oleks tegemist erapooletuse rik-kumisega.

Kehtiv erapooletusseadus ei luba priise tuua Eesti sa-damatesse sekvestri alla jätmise sihiga. Haagi normid näe-vad küll seda ette, kuid ei tee kohuslikuks erapooletule riigile, vaid jätavad selle erapooletu suvaasjaks. Seepä-rast pole see erapooletuse rike, kui kehtiv seadus ei luba tuua priise Eesti sadamaisse sekvestri alla jätmise sihiga.

Eesti territooriumil ega Eesti territoriaalvetes asu-val laeval ei tohi ükski sõdija riik moodustada mingisugust

45) Haagi konv. art.23.

priisikohut. Samuti on keelatud priiside müük mõnes Ees-
ti sadamas või ankrupaigal⁴⁶⁾.

Sõdivate riikide sõjalaevad on kohustatud austama
Eesti Vabariigi suveräänseid õigusi ja hoiduma igast toi-
mingust, mis ristuks kuidagi meie erapooletusnormidega⁴⁷⁾.

Kui sõdiva riigi sõjalaev ei täida meie ametvõimude
pädevaid korraldusi ega lahku korraldusest hoolimata sada-
mast, on Haagi konventsiooni art.24 alusel erapooletul rii-
gil õigus rakendada kõiki vajalikke vahendeid, et teha
laeva võimetuks merele minema kogu sõja kestel. Laevajuht
kohustub kõigiti aitama nendeks sammudeks kaasa.

Juhul, kui erapooletusõiguse toimetel peetakse kinni sõ-
diva riigi sõjalaev, siis tuleb pidada kinni ka nii ohvit-
serkond kui ka meeskond. Laevapersonali võib jätta edasi
samale laevale, paigutada ümber teisele laevale või koguni
maale asetada. Erapooletul riigil jääb õigus rakendada kit-
sendavaid määrusi ja korraldusi nende kohta, millele ollak-
se kohustatud alluma. Personali paigutamise korral teisele
laevale või maale peab kinnipeetavale laevale jätma siiski
vajalik personal, mis vajalikud laeva korrashoiuks⁴⁸⁾.

Ohvitseri võidakse jätta vabadusse ausõna vastu, et nad
ei lahku erapooletu territooriumilt. Meeskonna vabastamine
ausõna vastu pole lubatud.

Ülaltoodud reeglite täitmine on kohuslik ka meile. Vas-
tupidine käitumine võib osutada erapooletuse rikkumiseks,
sest konventsiooni art.25 alusel on iga erapooletu riik

46) EKS §7.

47) EKS §9.

48) Haagi 1907.a. konventsiooni art.24.

kohustatud valvet teostama erapooletusnormide rikkumise üle ning kõiki võimalikke vahendeid rakendama, et tõkestada erapooletuse rikkumisi⁴⁹⁾.

Sõdivad riigid ei tohi asutada kütteaineladusid ei Eesti territoriaalvetes seisvatele laevadele ega ka territooriumile⁵⁰⁾. Laevad, mis sõidavad merel selleks, et varustada kütteainega või muu moonaga sõdivate riikide sõjajõude, ei tohi Eesti territooriumil ei kütteainet ega muud moona võtta peale suuremal hulgal, kui see on vajalik nende eneste varustamiseks.

Eesti territooriumil ei tohi varustada ega relvastada laeva, mida kavatsetakse kas otseselt või kaudselt kasutada sõjaoperatsioonideks ühe sõdiva poole vastu või ka kaaperduseks⁵¹⁾. Peaks aga laev olema siiski Eesti territooriumil kohandatud mainitud sihtide jaoks, kohustatakse seda mitte lahkuda laskma⁵²⁾.

a) Blokaad.

Erapooletus ei kaasuta endaga kohustusi mitte ainult erapooletutele, vaid ka sõdijatele. Üks selliseid institute on blokaad.

Nagu eelpool mainitud, on erapooletuse sihiks luua olukorda, et need riigid, kes pole sõjajäljal, ei vajatseks kannatada sõja tõttu. Erapooletute riikide elu peab arenema tavalist rada, mida kuidagi ei või takistada sõda.

49) Haagi 1907.a. konventsiooni art.25.

50) EKS §14.

51) EKS §15.

52) ibid.

Et kõike seda tagada, seepärast lasutab erapooletusõigus ka sõdijatele rea kohustusi. Juba 1780.a. Peterburi deklaratsioon määrab, et erapooletu riigi laevad võivad vabalt sõita ühest sadamast teise ka sõdivate riikide sadamais⁵³⁾. Edasi loeb vabadeks kaupadeks kaupu, mis kuuluvad küll sõdivate riikide alamatele, kuid asuvad erapooletul laeval. Neid kaupu ei tohi kinni pidada ega ära võtta, arvatud välja kontraband kaubad.

Pääle 1856.a. Pariisi deklaratsiooni sätib täpsemalt blokaadi Londoni 26.veebr. 1909.a. deklaratsioon mereõiguse kohta. Deklaratsioon loob kindla korra blokaadi rakendamiseks. Et blokaadi lugeda kohuslikuks ning kehtivaks, selleks peab ta olema avalikult välja kuulutatud⁵⁴⁾. Kuulutuses tuleb mainida blokaadi täpne algus, blokeeritud rannaosa geograafilised piirid ja aeg, mille vältel on õigus erapooletute riikide laevadel lahkuda blokeeritud tsoonist. Blokaad ise peab olema tõhus⁵⁵⁾. Tõhususe all tuleb mõelda sellist sadama sulgemist, et normaalselt on laevade sõit blokeeritud sadamasse tõkestatud. Varemalt nõuti, et blokeerimise korral pidid laevad asuma nägemiskaugusel, praegu see pole vajalik. On küllalt, kui nad suudavad arendada tegevust nii, et laevad ei saaks sadamasse sõita märkamatult.

Blokaadist tuleb teatada erapooletutele riikidele ja kohalikkudele võimudele⁵⁶⁾. Kui blokaadi väljakuulutamisel

53) Peterburi 11.märtsi 1780.a. erapooletuse deklarart.art.1.

54) Londoni 26.veebr. 1909.a. deklaratsiooni art.9.

55) Londoni deklar. art.2, Pariisi deklar. art.4.

56) Londoni deklar. art.10.

ei peeta kinni reeglitest, ei loeta blokaadi kehtivaks. Et blokaad võiks evida kehtivust, tuleb see kuulutada välja uuesti⁵⁷⁾.

Laevu, mis arendavad ühe sõdiva riigiga majanduslike suhteid, ei tohi muidu pidada kinni ega tõkestada nende liiklust, kui vaid juhul, kui sadam või rand on blokeeritud. Kui laev, mis ligineb blokeeritud sadamale, ei teadnud, blokeerimisest või kui asioludest nähtub, et ta seda ei võinud teada, siis tuleb sellest laevale teatada, kandes sisse laeva päevaraamatusse vastava märkuse (notification speciale)⁵⁸⁾.

Iga laeva, mis tahab minna blokeeritavasse sadamasse, võib kinni võtta ning konfiskeerida koos laadungiga⁵⁹⁾. Erapooletu laeva kinnivõtmine blokaadi rikkumise pärast võib sündida ainult sõjalaevade piirkonnas ja selle ülesandeks on blokaadi tõhususe kindlustamine⁶⁰⁾.

Siin võib tekkida küsimus, mis momendist tuleb lugeda laeva blokaadi rikkunuks, kas sellest momendist, kui ta kodusadamast väljus sihiga minna blokeeritavasse sadamasse või momendist, mil ta tegelikult üritas minekut blokeeritavasse sadamasse. Esimest põhimõtet kutsutakse koju-reisu teooriaks. Selle järgi võidi laeva kinni pidada juba kodumaasadamast väljumise momendist, kui tal oli sihiks sõita mõnda blokeeritud sadamasse. Sel juhul oli tegemist blokaadi rikkumise katsega. Prof. Piip leiab, et see teoo-

57) Londoni deklaratsiooni art.10.

58) Londoni 1909.a. deklar. art.16.

59) " " " " 21.

60) " " " " 17.

ria tuleb tunnustada kehtetuks⁶¹⁾. Ka oleks koju reisu-
teooria vastuolus Londoni deklaratsiooni art.17, mis lu-
bab laeva kinni võtta vaid sõjalaevade piirkonnas. Väljas-
pool seda aga ei tohi kunagi laeva kinni pidada.

Kojureisu teooriat pooldavad veel praegugi anglosaksi
maad, kuigi seda ei saa pidada lubatuks.

Laev, kui ta on blokaadi rikkudes blokeeritud sada-
mast välja tulnud või katsunud sinna sisse tungida, on
kinnivõetav seni, kui teda jälgib blokeeriva võimu laev.
On aga laeva tagaajamine lõpetatud või kui ka blokaad
enam ei kehti, ei või kinnivõtmist sooritada. Kuid taga-
ajamist ei loeta lõpetatuks, kui jälitav laev ootab lae-
va tulekut ulgumerele, mis on peitu pugunud erapooletusse
sadamasse. Laev, mis blokaadi on rikkunud kuulub konfiskat-
sioonile, samuti ka laadung. Laadungit ei saa konfiskeeri-
da vaid siis, kui suudetakse tõendada, et sel momendil,
kui kaup laaditi, kaubasaatja ei teadnud ega võinud tea-
da blokaadirikkumise kavatsusest. Blokaadi ei saa pidada
lõpetatuks, kui bolkeerijad laevad lähevad eemale ajutiselt
tormi pärast. Blokaadi korral peab sooritama ühtlaselt
kõikide laevade suhtes, nii erapooletute riikide, sõdiva-
te poolte kui ka blokeerija riigi enese laevade suhtes.
Ei tohi kunagi omamaa kaubalaevu soodustada blokaadist
läbipääsul. See poleks enam vaenlase majanduselu halvami-
ne, vaid omamaa kaubanduse soodustamine, mis ei kuulu
sõjatoimingute hulka.

61) Piip op.cit. lhk.309.

b) Sõjakontrabant.

Erapooletute riikide huve puudutab teravalt ka sõjakontrabandi küsimus. Seepärast on vaja selgitada, mida pidada kontrabandiks ja mida mitte, sest konfiskatsioonile võib kuuluda ikka vaid kontrabantkaup, mitte aga vaba kaup.

Teatavasti sõjakontrabandiks nimetatakse kõiki neid esemedi, mis on määratud vaenlase sõjavägedele.⁶²⁾

Sõjakontrabandi mõiste on välja kujundatud alles viimasel ajal. Varemalt puudusid kindlad normid selle kohta, mida pidada vabaks- ja mida kontrabantkaubaks. Sõdivad riigid püüdsid kontrabantkauba mõistet laiendada kõikidele kaupadele ning keelata seega erapooletutele riikidele üldse ära kaubandamise sõdivate riikidega. Erapooletud riigid aga on püüdnud arendada vaba kauba mõistet, mis ei kuulu konfiskatsioonile.

Vahemereõiguse sarjas püüdis Consolato del mare teha vahet vaba- ja kontrabantkauba vahel laeva järgi. Ta määras, et vaba kaup saab olla vaid erapooletul laeval (frei Schiff, frei Gut). Mainitud põhimõtet tunnustas Hollandi ja Inglismaa kui suuremad meririigid. Peterburi deklaratsiooniga 11.märtsist 1780.a. kehtetataksegi see põhimõte. Deklaratsiooni art.2 määrab, et kaubad, mis on sõdivate riikide alamate päralt, on vabad erapooletul laeval, arvatud välja kontrabantkaubad⁶³⁾.

Prantslased rakendasid teise põhimõtte kontrabant-

62) Piip, op.cit. lhk.310.

63) Peterburi 1780.a. deklaratsiooni art.2.

kaupade eristamiseks vabadest kaupadest. Kui enne tehti vahet laeva järgi, teeb "Ordonnance de la marine" vahet kaupade järgi⁶⁴⁾. Mitte iga kaup ei kuulu konfiskatsioonile, mis asub vaenlase laeval, samuti ei saa pidada vabaks igasugust kaupa, mis asub erapooletul laeval. Vaba kaup on ikka see, mis kuidagi ei aita kaasa otseselt sõjapidamisele. Kaubad, mis on määratud sõjapidamiseks või võivad selleks kasutada, on keelatud kaubad.

Viimati mainitud põhimõtet tunnustati 16.apr. 1856.a. Pariisi mereõiguse deklaratsioonis, kus määratakse, et erapooletu lipp katab vaenulist kaupa, arvatud välja sõjkontraband. Teiselt poolt aga on erapooletu riigi kaup vaba vaenulisel laeval, kui see pole kontraband⁶⁵⁾. Teoorias märkis seda põhimõtet ära juba Grotius oma töödes. Ta väitis, et kaup, mis on otseselt kasutatav sõjapidamiseks, nagu püssirohu jne., kuulub kontrabandi mõistesse. Need esemed, mida ei kasutata sõjaliseks otstarbeks, osutuvad vabadeks kaupadeks.

Kuni Londoni 1909.a. meredeklaratsioonini polnud sätteid selle kohta, mida pidada kontrabandiks ja mida vabaks kaubaks. Alles Londoni deklaratsioon püüab loendada kaupu, mida peetakse kontrabandiks ja mida mitte.

Deklaratsioon jagab kaubad kolmeks: 1) absoluutne kontraband, 2) suhteline kontraband ja 3) vabad kaubad⁶⁶⁾. Esimesse kuuluvad igasugused relvad, nende osad, sõjas ka-

64) Ordonnance de la marine 1681.a.

65) Pariisi 16.apr. 1856.a. merideklaratsioon art. 2 ja 3.

66) Londoni 26.veebr. 1909.a. merideklaratsiooni art. 22, 24 ja 27.

sutatavad veoloomad, hobuseriistad jne. Teisse mahuvad, näiteks loomatoit, riided, jalanõud jne. Kõik ülejäänud, mida ei peeta ei absoluutseks ega ka suhteliseks kontrabandiks, on vaba kaup. Kaupu võib ühest kategooriast üle kanda teisse, kuid sellest tuleb teatada teiste riikide valitsustele⁶⁷⁾.

Vabaks kaubaks loeb Londoni deklaratsioon toorest puuvilla, villa, pähklaid, klaas, paber, ehteasjad jne. See jaotus ei vasta enam ajanõuetele ning näib osutuvad vananenuks. Nimelt osutub puuvill, kautšuk jne. kaasajal vajaliseks sõjatarbeks. Seepärast on raske nõuda sõdijatelt, et nad peaksid pidama kinni deklaratsiooni nõuetest. Tegelikult polegi ka deklaratsioonist kinni peetud. Juba enne Ilmasõda kuulutati puuvill absoluutseks kontrabandiks, sest temast valmistati lõhkeainet. Sõja vältel deklareerisid sõdijad, et nad ei käitu deklaratsiooni sätete järgi kaupade liigitamisel kontraband ja vabaks kaubaks. Nii on Londoni deklaratsioon kaupade liigitamise küsimuses aegunud ning vajaks revideerimist ning uut sättimist.

Laeva suuna määrajaks loetakse sihtsadamat, mis on laevapaberites märgitud. Kontrabandkaubad kuuluvad konfiskatsioonile, samuti ka laev, kui kontrabandkaup moodustab üle poole kõigest koormast kas väärtuse, kaalu või veoraha järgi⁶⁸⁾.

Kontrabandi mõistesse mahutatakse ka teened, mida erapooletu soovitab ühe sõdiva riigi kasuks, näiteks toi-

67) Londoni deklar. art.25,23.

68) Londoni deklar. art.40.

metab edasi teateid, transpordib vaenlase sõjaväge jne. Sarnastel juhtudel kuulub laev konfiskatsioonile üldalustel. Selliseid teeneid kutsutakse quasi kontrabandiks.⁶⁹⁾

Merisõjas kinnivõetud laeva ja laadungit nimetatakse priisiks. Priiside konfiskatsioon tuleb lahendada ning otsustada priisi kohtus. Tavaliselt on igal riigil oma priisikohus, kelle pädevusse kuulub priiside üle otsustamine.

Haagi II rahukonverentsil võeti vastu konventsioon rahvusvahelise priisi kohtu loomiseks. Seda konventsiooni ei ratifitseerinud isegi need riigid, kes konventsioonile alla kirjutasid. Nii on jäänud rahvusvaheline priisikohus vaid ideeks, mille teostumine võib toimuda tulevikus. Haagi priisikohtu kavas oli lubatud pääle riikide kohtusse pöörduda ka eraisikutel, kes sõja toimel on kannatanud.

§ 5. Erapooletus maasõjas.

Õigused ja kohused.

Erapooletus maasõjas on üldjoontes rajatud samadele põhimõtetele nagu meregi erapooletus. Siingi peavad erapooletud riigid hoiduma abistamast ning toetamast sõdijaid riike sõja pidamisel. Erapooletu peab kohtlema mõlemaid sõdijaid ühesarnaselt. Pole lubatud eelistada ühte sõdijat teisele.

Kehtiv erapooletusseadus ei sisalda peaaegu mingisuguseid sätteid maaerapooletuse kohta. Seepärast tuleb siin talitada üldkohuslikkude rahvusvahelise erapooletusnormide

69) Piip, op. cit. lhk.312.

kohaselt.

Erapooletusest tulenevaid õigusi ja kohuseid võidakse võtta kokku järgmiselt: 1) erapooletud ei või mingit toetust anda sõdijaile, kuid sõdijad seevastu ei või rikkuda erapooletu õigusi, eriti hoiduma tungimast erapooletu territooriumile⁷⁰⁾. Selles suhtes on erapooletute õigused ja kohused vastastikku sõltuvad. 2) Sõdijad kohustuvad asjatult mitte takistama erapooletute kaubandust, kuid selle vastukaaluks on sõdival riigil erapooletuse rikkumise korral õigus erapooletute riikide kodanikkude kontrabandi vedavaid või blokaadi rikkuvaid laevu ja nende lasti kinni võtta ning konfiskeerida ilma, et erapooletud riigid võiksid selle vastu protestida.

Normatiivseks allikaks erapooletuse sättimisel maasõjas tuleb pidada Haagi 1907.a. viiendat konventsiooni.

Konventsiooni art. 1 määrab, et erapooletute riikide territoorium on puutumata. Sõdijad ei tohi läbi viia üle erapooletu riigi territooriumi sõjavägesid, saadetisi, ei laske ega ka sõjamoona⁷¹⁾.

Kehtiv erapooletusseadus keelab sõdivatel riikidel muuta Eesti territooriumi sõjalise tegevuse baasiks oma vastase vastu⁷²⁾.

Kehtiva erapooletusseaduse § 9 alusel pole lubatud Eesti territooriumi piires sooritada ühtegi sõjalist toimingut. Selle järgi tuleks pidada erapooletuse rikkumiseks, kui vaenlane peaks meie territooriumil sooritama

70) EKS § 11 ja 9.

71) Haagi 1907.a. viies konventsioon art.2.

72) EKS § 11.

sõjalisi aktsioone Nõukogude baaside suhtes. Kuid teiselt poolt ei võiks kuidagi sõdijat takistada vaenlase sõjalisi jõude pommitamast või mõnda teisi sõjavahendeid tarvitamast. Seega võib selles asjas tekkida keerukaid olukordi.

Sõdivatel riikidel ja nende teenistuses seisvate isikutel on keelatud ehitada või kasutada Eesti territooriumil raadiojaamu ja igasuguseid muid seadeldisi, mis on määratud ühenduse pidamiseks maa-, mere- või õhujõududega⁷³⁾. Samuti ei või nad kasutada Eesti territooriumil oma liikuvaid raadiojaamu, kuulugu või ärgu kuulugu nad sõjajõududele teadete saatmiseks, arvatud välja hädaohu korral või ühenduse pidamiseks Eesti ametvõimudega Eesti mandri- või rannikuraadiojaama või Eesti laevastikku kuuluval laeval asetseva raadiojaama vahendusel⁷⁴⁾.

Merel ei tohi sõdijad rikkuda Eesti kaableid, mis ühendavad erapooletuid riike. Ainult neid kaableid võidakse rikkuda, mis ühendavad ühte sõdivat riiki.

Eesti territooriumil ei tohi sõdijad riigid formeerida väeosi ega luua rekruteerimisbüroosid⁷⁵⁾. Kuid Eesti pole kohustatud tõkestama, et ta kodanikud lähevad ühe sõdija poole teenistusse⁷⁶⁾. Relvade saatmine sõdija riigile pole lubatud. Erapooletu riik aga pole kohustatud takistama, et mõnele sõdijale riigile müüakse esemeid, mis võivad osutada sõjapidamisetarbeks⁷⁷⁾.

Ei või pidada vaenulikuks aktiks ega erapooletuse rik-

73) EKS §12. Võrdle ka Haagi 1907.a. V konv. art.3.

74) EKS §12.

75) Haagi 1907.a. V konv. art.4.

76) " " " " art.6.

77) " " " " art.7.

kumiseks, kui erapooletu riik neutraliteedi rikkumise vältimiseks kasutab kas või sõjariistus aktsiooni⁷⁸⁾.

Erapooletu riigi territoorium võib olla pelgupaigaks sõdijale. Juhul, kui sõdijad tulevad neutraalriigi territooriumile, tulevad nii üksikud väeosad kui ka sõdurid kohe desarmeerida. Sõjavangid, mis nende poolt erapooletule pinnale kaasa on toodud, tulevad kohe vabastada. Erapooletu riik kohustub nad paigutama võimalikult kaugemale sõjapiirkonnast ning hoolitsema selle eest, et nad ei saaks minna tagasi. Ta võib neid pidada kinni nii kindlustes kui ka laagrites. Ohvitsere võidakse vabastada ausõna vastu, et nad ei lahkuks enne sõja lõppu erapooletu riigi territooriumilt.

Nii sõjaväeosi kui ka üksikuid sõjaväelasi, kes tulnud erapooletule pinnale, peab ülal erapooletu riik. Pärast rahuleppe sõlmimist saadetakse kinnipeetud väeosad kui ka üksikud sõjaväelased tagasi. Kulud, mis ülalpidamisega seonduvad, kannab see riik, kelle sõjaväkke sõdurid kuulusid.

Erapooletu riigi kodanikke loetakse neutraalisikuteks. Nendele kuuluvad kõik õigused, mis kuuluvad erapooletu riigi kodanikele. Kuid, kui neutraalisik astub vaenlase väkke, nimetab ta kõik neutraalisiku õigused.

Erapooletu riik võib lubada oma territooriumil nendele vaenulise poole haavatuid ja haigeid. Kuid sääljures ei tohi rongidel ega teistel veokitel, kus asuvad haavatud ja haiged, vedada ei sõjapersonali ega ka sõjamaterjali. Et selle reegli vastu ei eksitaks, kohustub erapooletu riik

78) Haagi 1907.a. V konv. art.10.

teotsema kontrolli ning kõigi võimalikkude vahenditega tõkestama⁷⁹⁾.

Haavatuid ja haigeid, kes eelmainitud tingimustel on toodud erapooleturiigi pinnale ühe sõdija poolt, peab hoitama erapooletu poolt nii, et nad ei saa võtta uuesti osa sõjategevusest.

Haavatute ja haigetega käitumisel peab erapooletu riik toimima Genfi 1864 ja järgnevate konventsioonide kohaselt⁸⁰⁾.

Raudteematerjali, mis tuleb erapooletu riigi territooriumilt ning kuulub neile riikidele, eraseltsidele või eraisikutele, ei või sõdija riik rekvireerida ega tarvitada muidu, kui vaid juhul ja määral, mida nõuab äärmine tarvidus. Niipea, kui see vähegi võimalik, tuleb raudteematerjal saata tagasi algmaale⁸¹⁾.

Erapooletul riigil on õigus pidada kinni vajaduse korral vastavas hulgas materjale, mis saabub vaenlase maalt. Materjali kasutamise eest peab tasu maksma nii sõdija riik kui ka erapooletu, kes seda kasutas.

Nagu ülal mainitud, võib erapooletu riik enne erapooletusõiguse kehtestamist otsustada, kas ta üldse laseb sõdijaid enda territooriumile või ei. Kui ta peaks küsimuse lahendama jaatavalt, tuleb silmas pidada ka rahvusvahelisi üldkohuslikke norme erapooletuse kohta.

79) Haagi 1907.a. V konv. art.14.

80) " " " " art.15.

81) " " " " art.19

§ 6. Erapooletus õhusõjas.

Õhusõda on viimaseaja saavutis, seepärast puuduvad ka normid õhusõja reguleerimiseks. Alles viimasel ajal on riikide seadusandlused kujundanud norme ka õhusõja erapooletuse kohta. Üldkonventsioone aga siiski pole õhusõja reguleerimiseks.

Üldiselt tuleb ka õhusõda painutada samadele üldprintsiipidele, millele allutatakse maa- ja merisõda. Siingi jäävad kehtima samad alusmõtted, mis mujalgi.

Kehtivas erapooletusõiguses leidub rida sätteid erapooletuse kohta. Erapooletusseadus keelab sõdivate riikide õhusõidukitel tulla Eesti territooriumile⁸²⁾, arvatud välja õhuambulantsid ja sõjalaevadel transporditavad õhusõidukid. Nii ei luba kehtiv seadus sõjaväeõhusõidukitel üldse tulla Eesti territooriumile.

Õhusõidukitel, mida transporditakse laevadel, on keelatud lahkuda laevalt sel ajal, kui laev viibib Eesti territooriumialvetes.

Sõdivate riikide sõjaväeõhusõidukid on kohustatud austama Eesti suveräänseid õigusi ning hoiduma toimingutest, mis kuidagi riivaks ta erapooletust.⁸³⁾

Eesti territooriumil on keelatud igasugune sõjaline akt, säälhulgas ka õhusõidukite kinnipidamine, läbiotsimine ning vallutamine, olgu need õhusõidukid sõdiva poole või erapooletu riigi omad. Iga õhusõiduk, mis on Eesti

82) EKS §8.

83) EKS §9.

territooriumi piires vallutatud, tuleb kohe vabastada koos juhtkonna, meeskonna ja laadungiga⁸⁴⁾.

Õhuliiklusel, niivõrra kui see on lubatud Eesti territooriumil, tuleb käituda tervishoiu- ja õhuliiklusnormide kohaselt.

Eesti territooriumil ei saa sõdija riik enne õhusõda baase sõjalise sihiga⁸⁵⁾. Samuti pole lubatud asutada raadiojaamu ühenduse pidamiseks õhusõjajõududega (§12).

Keegi ei tohi teha Eesti territooriumil vaatlusi mõnelt õhusõidukilt või koguda andmeid sõdiva riigi kaitsejõu liikumisist, operatsioonidest või kaitseteist, sihiga saadud informatsiooni edasi anda sõdivale poolele⁸⁶⁾.

Õhusõidukitel, mis ilmselt sõidavad selle sihiga, et varustada sõdivate riikide sõjajõudusid kütteainega või muu moonaga, on keelatud Eesti territooriumil kütteainet või muud moonu peale võtta suuremal hulgal, kui see on vajalik nende eneste tarbeks.

Kui õhusõiduk on sellises seisundis, et ta võiks sooritada õhurünnakut ühe sõdiva poole vastu ning võib eeldada, et ta seda võiks üritada, ei tohi üldse Eesti territooriumilt lahkuda⁸⁷⁾. Ka sel juhul on lahkumine keelatud, kuid sõiduk veab kaasa endaga seadeldisi või materjale, mille kasutamine võimaldab tal rünnaku üritamist. Muidugi peab siinjuures asioludest ilmnema, et õhusõidukilt võib

84) EKS §9.

85) EKS §11.

86) EKS §13.

87) EKS §15.

tõepoolest eeldada rünnakut. Lauase õhusõiduki suhtes see kehtiv pole, mille suhtes ei saaks eeldada rünnaku üritamist.

Eesti territooriumil on keelatud õhusõidukitel sooritada selliseid töid, mille sihiks on ette valmistada väljasõite rünnakuteks⁸⁸⁾.

Üldse õhuerapooletuse suhtes tuleb käituda eestkätt nende normide järgi, mis antud otse õhuerapooletuse jaoks. Viimaste puududes aga tuleb rakendada subsidiaarselt nii maa- kui ka merierapooletuse norme üldalustel.

88) EKS §15.